

Ármás Julianna – Nagy László ny. ezredes:

HIBRID HADVISELÉS: A BEFOLYÁS MEGTARTÁSÁNAK-MEGSZERZÉSÉNEK ÚJ ESZKÖZE A POSZTSZOVJET TÉRSÉGBEN?

DOI: 10.35926/HSZ.2020.2.8

ÖSSZEFOGLALÓ: Oroszország 2014-es ukrajnai tevékenysége nyomán – melyen a Krím félsziget annektálása, majd pedig az Oroszországi Föderációba történő integrálása, illetve a kelet-ukrajnai szeparatizmus megszervezése és támogatása értendő – egyre gyakrabban jelentek meg a nemzetközi szakirodalomban olyan kijelentések, hogy Moszkva „hibrid háborút” folytat Ukrajnában. Jelen tanulmányban a szerzők egyrészt a hibrid hadviselés fogalmát vizsgálják, és azt a kérdést, hogy mennyiben hozott újat ez a fogalom, másrészt, hogy a posztszovjet térségben folytatott orosz tevékenység mennyiben irányul a szovjet utódállamok feletti befolyás megtartására, illetve megszerzésére. Mindezt két esettanulmány – Grúzia 2008 és Ukrajna 2014 – kapcsán tekinti át az írás.

KULCSSZAVAK: Ukrajna, Grúzia, hibrid hadviselés, posztszovjet térség

BEVEZETÉS

Az említett két esetben sem feledkezhetünk meg arról, hogy egy olyan expanzív külpolitikai és birodalmi hagyományokkal rendelkező országról – Oroszországról – beszélünk, mely a Szovjetunió megszűnésének pillanatában megalapította a Független Államok Közösségét (FÁK), elsősorban azzal a céllal, hogy a volt szovjet tagköztársaságok felett megtartsa befolyását.

A posztszovjet térségben Oroszország nemcsak a Szovjetunió integráló jellegét megtartó együttműködések kialakításával próbálta saját domináló pozícióját biztosítani, hanem aktív szerepet vállalt a volt tagköztársaságokban kirobbanó – főként etnikai alapú, polgárháborús helyzetet eredményező – fegyveres konfliktusokban is. E beavatkozások során konvencionális és nem konvencionális eszközök használata is megfigyelhető volt. Így többek között az adott központi hatalomtól elszakadni vágyó szeparatista csoportok támogatása, békefenntartói szerepben orosz katonai erők állomásoztatása, politikai és gazdasági nyomásgyakorlás volt a jellemző eljárás.

Oroszország ilyen célzatú tevékenységétől részben függetlenül is egy sor „befagyott konfliktus” alakult ki a posztszovjet térségben. 2014 előtt ide soroltuk Hegyi-Karabahot Azerbajdzsánban és a Dnyeszter-melléki Köztársaságot Moldovában, nem utolsósorban Adzsáriát, Abháziát és Dél-Oszétiát Grúziában.¹ Ezáltal a területi integritásukban megbontott, szuverenitásukban korlátozott államoknak olyan hosszú távú kihívással kellett szembe-

¹ Bár Magyarország már Georgiaként hivatkozik erre a posztszovjet államra, a szerzők írásukban még a magyar nyelvben meghonosodott Grúzia megnevezést használják.

nézniük, hogy területükön létezik egy *de facto* entitás, mely esetenként Moszkva támogatóját élvezzi.

A 2014-es ukrajnai eseményeket vizsgálva – a Krím félsziget annektálásán kívül – Oroszország tevékenységében szignifikáns különbség nem mutatkozik a korábbi évtizedek befagyott konfliktusaihoz képest. Mégis, a krími annexióhoz és az elhúzódó kelet-ukrajnai háborúhoz kapcsolódva honosodott meg a *hibrid háború* kifejezés. Ennek apropóján aktuális annak a kérdéskörnek az áttekintése, hogy lényegében mi tekinthető hibrid hadviselésnek, és mi vezetett ahhoz, hogy Oroszország ismét egy befagyott konfliktus létrehozása mellett döntsön. Vagyis lényegében annak a kérdésnek az eldöntése, hogy a befolyás megtartásához, megerősítéséhez vagy megszerzéséhez újszerű eszköznek minősíthető-e a hibrid hadviselés.

Jelen tanulmány szerzői a hibrid hadviselés elméleti kereteiből kiindulva arra a megállapításra jutottak, hogy ez a hadviselési forma nem új befolyásszerzési eszköz: a Szovjetunió széthullása óta eltelt időben Oroszország számos alkalommal alkalmazott vegyesen konvencionális és nem konvencionális eszközöket befolyásának megtartására vagy megerősítésére a posztsovjet térségben. Ugyanakkor az elemzés azt mutatja, hogy meghatározó kapcsolat van Oroszország eszközhasználata és a nemzetközi közösséggel kialakított aktuális viszonya, az ott elfoglalt pozíciója között. Ezért jelen dolgozat a Szovjetunió felbomlása óta eltelt majdnem három évtized során alkalmazott eszközök áttekintését adja a grúzai és az ukrajnai konfliktusok tükrében.

A vizsgálat csak a Szovjetunió összeomlása után, kifejezetten a posztsovjet tagállamok irányában alkalmazott orosz befolyásszerzéssel kíván foglalkozni, két vonatkozásban is. Egyrészt befagyott konfliktusok a világ más térségeiben is léteznek (elegendő például Kasmír kérdésére utalni), másrészt a hibrid hadviselés előfutárának tekinthető *aszimmetrikus hadviselés* fogalma a hidegháború után került az érdeklődés homlokterébe.

A HIBRID HADVISELÉS DEFINIÁLÁSA

Jelen tanulmány központi témája a hibrid hadviselés, annak megjelenési formái és tartalma, valamint egy adott ország – jelen esetben Oroszország – befolyásszerzésre irányuló lehetőségei és törekvései. A hibrid hadviselésre azonban nem létezik általánosan elfogadott definíció, sőt lényegében a hibrid háború az ukrajnai események leírására – melyeknek köszönhetően alapvetően elterjedt a köztudatban ez a megnevezés – sem teljes mértékben alkalmas. Az ukrajnai eseményekre – a Geraszimov-doktrínát alapul véve² – a nemlineáris háború megnevezést is használni kezdték, ahol az orosz vezérkari főnök a nem katonai és a katonai eszközök alkalmazását 4:1 arányban javasolja, tehát a nemlineáris elemek kerülnek előtérbe.³ Mivel a NATO is hibrid hadviselésnek kezdte titulálni Oroszország ukrajnai tevékenységét, és a nyugati közbeszédben is ez a fogalom terjedt el, jelen írás is ezt a kifejezést fogja alkalmazni, de annak jelentését az alábbiakban pontosítva.

Abban alapvetően egyetértés mutatkozik, hogy a hibrid háborúban kifejezetten olyan új elemek nem jelennek meg, melyeket eddig ne láttunk volna. Nem véletlenül hivatkoznak az aszimmetrikus hadviselés jellemzőire, az indirekt módszerek használatára vagy a lakosság

² Valerij Geraszimov: Rolj nauki v predvigyenyii. Vojenno-promislennij Kurjer, 26. 02. 2013. <http://www.vpk-news.ru/articles/14632> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 28.)

³ Lásd többek között Rácz András: Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában. KKI-Tanulmányok, 2014. 10. 15. [https://www.academia.edu/8833545/Oroszország%C3%A1g_hibrid_h%C3%A1bor%C3%BAja_Ukrajn%C3%A1ban_Russias_Hybrid_War_in_Ukraine_\(Letöltés időpontja: 2020. 01. 18.\)](https://www.academia.edu/8833545/Oroszország%C3%A1g_hibrid_h%C3%A1bor%C3%BAja_Ukrajn%C3%A1ban_Russias_Hybrid_War_in_Ukraine_(Letöltés időpontja: 2020. 01. 18.))

befolyásolásának a hagyományára; mi több, már Clausewitz is különbséget tett direkt és indirekt hadviselés között.⁴ A hibrid hadviselés elméletének vizsgálatakor még egy sajátosság nyilvánvalóvá válik: azzal, hogy olyan nem konvencionális eszközök kerülnek előtérbe, mint a diplomáciai és a gazdasági nyomásgyakorlás, pszichológiai-információs hadviselés, maga a háború hosszú, elnyújtott lesz, és nem hagyományos értelemben kényszeríti térdre a megtámadott országot, hanem annak működését akadályozza.

E megállapításokat figyelembe véve jelen tanulmány a hibrid hadviselésen egy állandósult háborús helyzetet ért, ahol a hagyományos fegyveres erők szerepe háttérbe szorul, és csak akkor kerül elő, mikor a nem konvencionális nyomásgyakorló eszközök nem érik el a hatásukat (vagy a támadó állam úgy érzi, hogy azt a nemzetközi viszonyokban végbemenő változások lehetővé teszik, illetve indokolják). A nem konvencionális eszközök fogalmába lényegében minden olyan elem beletartozik, mely hozzájárul egy ilyen elnyújtott, állandó háború érzetéhez; tehát a diplomáciai, politikai, gazdasági nyomásgyakorlástól és a propaganda eszköztárának igénybevételétől kezdve a „békefenntartók” államosztatásán át a szeparatizmus támogatásáig. Fontos szempont, hogy – a NATO vonatkozó megállapításait figyelembe véve – a megszokottaktól eltérően a hibrid hadviselést alkalmazó, támadó állam lehet az „erősebb” fél.

A hibrid hadviselés figyelemre méltó sajátossága, hogy viszonylag jól megkülönböztethető fázisokra lehet bontani, elsősorban a támadó fél szempontjából. A fázisok tartalma kivonatossan az alábbiakban foglalható össze:⁵

a) ellentétek (rejtett) kialakulása:

- a sebezhető pontok felmérése az államigazgatásban, a fegyveres erőknél, a gazdaságban, a társadalomban;
- lojális civil és politikai szervezetek létrehozása;
- diplomáciai és médiapozíciók kialakítása a nemzetközi közvélemény befolyásolása céljából.

b) feszültség keltése:

- szövetségek alakítása a célországgal szemben;
- befolyásolásra alkalmas gazdasági pozíciók létrehozása;
- a feltételek megteremtése a központi hatalommal szembeni tevékenységhez;
- elégedetlenségi mozgalmak előkészítése, etnikai, vallási és társadalmi feszültségek gerjesztése;
- katonai erődemonstráció.

c) a konfliktus kialakítása:

- válságállapot kialakítása a teljes célkörnyezetben (a célország válságkörzetként definiálása minden lehetséges fórumon);
- a politikai, a diplomáciai és a gazdasági nyomás fokozása, szankciók bevezetése;
- zavargások, felkelések kioldozása;
- a biztonsági erők lekötése;
- az államigazgatás működésének akadályozása.

d) a számba jöhető katonai erők felvonulása a kijelölt körzetekbe.

⁴ Carl von Clausewitz: A háborúról. Athenaeum, Budapest, 1917, 33. http://mek.oszk.hu/13200/13240/pdf/13240_1.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 03. 12.)

⁵ Lásd többek között Simicskó István: A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai. Hadtudomány, 2017/3–4., 11–12. http://real.mtak.hu/67458/1/Ht_201734_5_18_u.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 01. 08.) DOI: 10.17047/HADTUD.2017.27.3–4.3

- e) a válság elmélyítése:
 - a katonai nyomásgyakorlás fokozása;
 - tengeri blokádnak és repülőtilalmi övezet létrehozása;
 - a különleges műveleti erők aktivizálása;
 - a gazdaság működésének blokkolása;
 - egyes körzetek felügyelet, ellenőrzés alá vonása.
- f) a válság megoldása:
 - a meggyengített hatalmi berendezkedés megdöntése;
 - új struktúrák kialakítása;
 - lojális vezetés hatalomra juttatása, diplomáciai elismertetése.
- g) a konfliktus utáni rendezés:
 - a kedvező politikai, katonai, gazdasági helyzet megszilárdítása.

Az információs technológiák és a kiberhadviselés elemeinek alkalmazása különböző intenzitással végigkíséri minden egyes fázis végrehajtását.

Az orosz Katonai Doktrína 2014. évi és a Nemzeti Biztonsági Stratégia 2015. évi átdolgozott változata már konkrétan megfogalmazza a nem katonai eszközök előtérbe kerülését (természetesen az Oroszország számára fenyegetésként aposztrofált szereplőknek tulajdonítva ezeknek az eszközöknek az alkalmazását):

- az információs és kommunikációs technológiák alkalmazása a geopolitikai célok elérése érdekében;
- a kívülről finanszírozott és irányított radikális társadalmi csoportok, politikai erők és mozgalmak felhasználása az ország társadalmi-politikai helyzetének destabilizálására;
- a fedett humanitárius tevékenységek alkalmazása;
- az irreguláris fegyveres alakulatok, magán katonai jellegű cégek és civilek részvételének fokozódása;
- a külföldi titkosszolgálatok tevékenységének fokozódása;
- az Oroszországgal szomszédos államokban olyan politikai vezetés hatalomra kerülése az állam legitim intézményeinek megdöntésével, amely veszélyezteti az Oroszországi Föderáció érdekeit.⁶

A BEFAGYOTT KONFLIKTUSOK MINT BEFOLYÁSSZERZÉSI ESZKÖZÖK

A már rögtön a Szovjetunió felbomlása után meginduló integrációs (reintegrációs) törekvésekből jól látható, hogy Oroszországnak feltett szándéka a posztsovjet térség feletti befolyás visszaállítása, a posztsovjet államok nyugati integrációs aspirációinak megakadályozása. A politikai, védelmi vagy gazdasági alapon kötött együttműködések (Független Államok Közössége, Kollektív Biztonsági Szerződés, Eurázsiai Gazdasági Unió) a hidegháború utáni új világrend viszonyait és Oroszország akkori, a nemzetközi közösségben elfoglalt pozícióját tekintve akár megfelelő eszközök is lehettek volna, de nem hozták meg a várt eredményt. Ezért kell megvizsgálni az úgynevezett befagyott konfliktusokat mint a befolyás megtartásának, megerősítésének vagy megszerzésének eszközeit a térségben.

⁶ Uo.

Az 1990-es évektől számos szeparatista mozgalom jelentett kihívást a posztszovjet államok számára, és a függetlenedési törekvéseknek köszönhetően orosz befolyás és kontroll alatt álló *de facto* államok jöttek létre. A nemzetközi közösség által el nem ismert, ám Moszkva támogatását élvező kváziállamokhoz, egyidejűleg pedig a befagyott konfliktusokhoz soroljuk a moldovai Dnyeszter-melléki Köztársaságot (Transznisztríát), az azerbajdzsáni Hegyi-Karabahot, a grúziai Abháziát és Dél-Oszétiát, illetve 2014 óta a kelet-ukrajnai Donyecki és a Luhanszki Népköztársaságot is. Ukrajnánál maradvá a Krím is itt említhető, bár ebben az esetben annexió történt, hiszen a félszigetet integrálták az Oroszországi Föderációba, viszont a nemzetközi közösség nem ismeri el a félsziget annektálását.⁷

A befagyott konfliktusok tulajdonképpen olyan helyzeteket jelölnek, ahol a konfliktus fegyveres szakasza már véget ért, békeszerződés vagy egyéb politikai megállapodás azonban nem született a felek között a rendezés érdekében; tehát csupán fegyverszünetről beszélhetünk, ezért a fegyveres összetűzések bármikor kiújulhatnak. A szeparatista törekvések nyomán az elszakadni kívánó területek, a létrejövő konfliktuszónák csak belső szuverenitással rendelkeznek, a nemzetközi közösség elismerését nem tudják kivívni. Az ilyen térségek kialakulása olyan helyzetet eredményez, amely kihívást jelent a nemzetközi közösség és a nemzetközi jog számára, ezek a „szürke zónák” megkérdőjelezzik a hidegháború utáni nemzetközi rendet, területi integritásuk megbontásával destabilizálják a Szovjetunió felbomlása után szuverenitásukat visszanyert államokat. A befagyott konfliktus kifejezést így a posztszovjet térség elszakadni kívánó területeire (is) használjuk, melyek a Moszkva által támogatott szeparatizmus révén jöttek létre, valamint Moszkva politikai-gazdasági támogatását és katonai védelmét élvezik.⁸

A HIBRID HADVISELÉS GYAKORLATA A POSZTSZOVJET TÉRSÉGBEN

A Szovjetunió utáni első éveket, 1991 és 1993 között a „*korai atlantizmus*” éveinek nevezhetjük.⁹ Az orosz elképzelések a tettekben is megmutatkoztak, Jelcin orosz elnök korán kísérletet tett a kapcsolatfelvételre a NATO-val. A NATO említése azért is lényeges, mert a szervezet pusztá léte is kihívást jelentett Oroszország számára.

A korai, partnerségi szemlélet hamar felülíródott, 1994–1996 között már az „*atlantizmus*” felülvizsgálatáról beszélünk, és ehhez több tényező is hozzájárult. Mind a nemzetközi rend, mind a belpolitika stabilizálódásával, valamint a kezdeményezésre adott nyugati válasz hiányával Moszkva értékrendszerében a Nyugat mint stratégiai partner kezdett leértékelődni.¹⁰ 1993–1994-re egyértelművé vált Oroszország számára, hogy a NATO keleti bővítése, a kelet-közép-európai államok felvétele meg fog történni, ezt maximum csak lassítani lehet. Nem meglepő, hogy a FÁK-térség kezdett felértékelődni, az ottani orosz szerepvállalás pedig hangsúlyosabbá válni. 1994 őszén deklarálta Moszkva, hogy „*a FÁK-térség*

⁷ Lásd többek között Agnia Grigas: *Frozen Conflicts: A Tool Kit for US Policymakers*. Atlantic Council, 27. 06. 2016. <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/frozen-conflicts-a-tool-kit-for-us-policy-makers/> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 08.)

⁸ Uo.

⁹ Sz. Bíró Zoltán: *Oroszország és a posztszovjet térség biztonságpolitikája, 1991–2014 (II.)*. Nemzet és Biztonság, 2014/4., 38. <http://www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=596> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 09.)

¹⁰ Andrew C. Kuchins – Igor A. Zevelev: *Russian Foreign Policy: Continuity in Change*. The Washington Quarterly, Winter 2012, 16. 12. 2011. https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/twq12winterkuchinszevelev.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 01. 09.) DOI: 10.1080/0163660X.2012.642787

egészet életfontosságú érdekövezetnek tekinti”.¹¹ Eddig a pontig a térség konfliktusainak rendezésében, a békefenntartásban Oroszország hajlott arra, hogy ne kizárólagos orosz szerepvállalás valósuljon meg, innentől kezdve azonban hangsúlyosabban kezdte meg befolyásának visszaállítását.

A jelicini korszak utolsó időszakát (1996–1999) az „*átfogalmazott atlantizmus*” jellemezte, ahol egyértelműen kiteljesedett a hatalmi politika visszatérése.¹² Az orosz meglátás szerint Oroszországnak nagyhatalmi státuszából kifolyólag nincs szüksége az Amerikai Egyesült Államok vagy a Nyugat által nyújtott védelemre.¹³ Ezt az időszakot sem kell azonban a teljes elhidegülés éveiként elképzelni. Bár a NATO-bővítés körüli orosz alkudozások nem bizonyultak sikeresnek, jelentős gazdasági kapcsolatokról beszélhetünk Oroszország és a Nyugat viszonyában, ráadásul Oroszország is csatlakozott a NATO kezdeményezéseihez, mindenekelőtt a „Partnerség a békéért” (Partnership for Peace, PfP) programhoz. Ezért is helyénvaló az „*átfogalmazott atlantizmus*” kifejezés.

KONSZOLIDÁLÓDÓ GRÚZ–OROSZ ÉS UKRÁN–OROSZ KAPCSOLATOK AZ 1990-ES ÉVEKBEN

Alapvetően megállapítható, hogy az 1990-es éveket a grúz–orosz kapcsolatokban Oroszország sikerként könyvelheti el, befolyását folyamatosan meg tudta őrizni Grúzia irányába. A fegyverszüneti egyezmények révén orosz békefenntartók állomásozhattak a térségben, Grúzia csatlakozott a FÁK-hoz, illetve a Kollektív Biztonsági Szerződéshez (KBSZ) is. Sevardnadze grúz elnök (a Szovjetunió korábbi külügyminisztere) azonban nem tudta teljesíteni a hozzá fűzött reményeket, miszerint jó moszkvai kapcsolatainak köszönhetően visszaállítja az ország területi integritását. Grúzia területén mindvégig három szakadár entitás is létezett, a politikai-gazdasági konszolidáció nem sikerült, ennek eredménye pedig nemcsak Sevardnadze bukása lett, hanem Grúzia Nyugat felé fordulása és a „rózsás forradalom” is.¹⁴

Az 1990-es évek orosz–ukrán kapcsolatrendszeréről elmondható, hogy míg Oroszország próbálta minél szorosabban magához kötni Ukrajnát, addig utóbbi nagy várakozásokkal, a lehetőségek és a fejlődés forrásaként tekintett a Nyugatra. A kapcsolatokat illető eltérő elképzelések már a FÁK megalapításánál is megmutakoztak: Oroszország az integrációban egy eszközt látott a posztszovjet államok feletti ellenőrzés kiterjesztésére, míg Ukrajna a szovjet múlt gyors felszámolását szorgalmazta általa. A Nyugat irányába mutató elvárások ellensúlyozása érdekében Oroszország már akkor azt az álláspontot képviselte – mely Putyin tradicionalista fordulata és az ukrajnai események nyomán is előkerült –, hogy Ukrajna történelmileg mindig is Oroszországhoz tartozó területeket kapott meg, mely területeket nagyrészt oroszok lakják. Moszkva még azt is felvetette, hogy a jövőben elkerülhetetlen lesz Ukrajna felosztása egy keleti és egy nyugati részre.¹⁵

¹¹ Sz. Bíró: i. m. 49.

¹² Uo. 50.

¹³ Kuchins–Zevelev: i. m.

¹⁴ Benes Károly: A 2008-as orosz–grúz háború hatása az európai biztonságra. Budapest, Dialóg Campus, 2018. https://akfi-dl.uni-nke.hu/pdf_kiadvanyok/web_PDF_2008_orosz_gruz_haboru.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 12. 07.)

¹⁵ Tadeusz A. Olszanski: Ukraine and Russia: mutual relations and the conditions that determine them. Centre for Eastern Studies, 2001/3. https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_3_3.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 04. 17.)

AZ OROSZ „BÉKEFENNTARTÁS” ABHÁZIÁBAN ÉS DÉL-OSZÉTIÁBAN

Az orosz álláspont szerint a posztszovjet térségben egy konfliktus esetén a békefenntartói tevékenységgel történő beavatkozás a kollektív biztonsági elv nevében valósul meg, amivel a FAK-térség határainak védelme a cél. Miközben azonban Oroszország hagyományos békefenntartói, a szemben álló felek kooperációját elősegítő tevékenységet (is) végzett a nemzetközi gyakorlatnak megfelelő elvek mentén, egyidejűleg olyan politikai, diplomáciai, gazdasági és katonai nyomásgyakorlásba kezdett, mely saját térségbeli érdekeit szolgálta. (Amit lényegében nem is lehet rossz néven venni, többé-kevésbé minden állam saját érdekeit tartja szem előtt.) Így Moszkva közbenjárása, a békefenntartóként történő beavatkozás lényegében nem a béke felé terelte a feleket – „*negative peace*” megnevezés a nyugati szakirodalomban –, hanem egy olyan helyzet elfogadására, például tűzszüneti egyezmény aláírására sarkallta a résztvevőket, mely a továbbiakban is az orosz befolyást tartósítja a térségben.¹⁶

A békefenntartóként való jelenlét alkalmas eszköz volt Oroszországnak arra, hogy a Nyugattal kialakuló konfrontáció nélkül megtarthassa befolyását Grúzia felett. Az abház háború lezárása és az azt követő, Moszkva szempontjából sikeres egyezmények lehetőséget adtak arra, hogy Oroszország egyértelművé tegye viszonyát a posztszovjet térséghez. Erre először Andrej Kozirjev orosz külügyminiszter tett kísérletet az ENSZ Közgyűlése előtt, már az abház konfliktust lezáró egyezmény aláírása után, miszerint „*Oroszország békefenntartói erőit semmilyen más nemzetközi szervezet vagy államcsoport nem helyettesítheti a posztszovjet térség ezen kiemelt régiójában*”.¹⁷ Kozirjev kijelentése alapján véve előrevetítette és nyíltan deklarálta Oroszország hosszú távú szándékát, melynek értelmében a posztszovjet térség feletti hegemonia visszaállítása lesz a cél. A szeparatista mozgalmak orosz támogatásának lényegét a posztszovjet államokban nem az adta, hogy elősegítse a szakadár területek függetlenedését. „Békefenntartói” jelenléttel Moszkva elérte, hogy az újonnan függetlenné vált, területi integritásukban azonban megbontott volt szovjet tagállamok ne tudjanak a Nyugat felé közeledni, a „*peacekeeping*” így „*piece keeping*” lett.¹⁸

PUTYIN ELSŐ KÉT ELNÖKSÉGE

A sikeres putyini belpolitikai konszolidációs törekvések ellenére Oroszország számára az igazi elismerést az jelentette volna, ha a Nyugat újra a nemzetközi rendszer meghatározó szereplőjeként kezeli. Amikor azonban Moszkva szembesült azzal, hogy ez az elvárása nem fog bekövetkezni, a Nyugat és Oroszország közötti törekeny kapcsolatokban a feszültség elemei, az orosz elit körében pedig a kiábrándulás folyamatai kezdtek felerősödni.

Az elhidegülés igazi okaként azonban a posztszovjet térség úgynevezett *színes forradalmi* jelölhető meg. A Nyugat-barát kormányok hatalomra kerülése a Szovjetunió utóállamaiban és a mögötte látott amerikai szerepvállalás megerősítette Oroszország azzal kapcsolatos gyanúját, hogy a nemzetközi közösség nem az általa elképzelt nagyhatalmi pozícióban

¹⁶ Dov Lynch: *Russian Peacekeeping Strategies in the CIS. The Cases of Moldova, Georgia and Tajikistan*. Royal Institute of International Affairs, London, 2000.

¹⁷ Thornike Gordadze: *Georgian-Russian Relations in the 1990s*. In: Svante E. Cornell – Frederick S. Starr: *The Guns of August 2008. Russia's War in Georgia*. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program Joint Center, New York, 2009.

¹⁸ Uo.

kezeli. Mi több, a színes forradalmaknak köszönhető kormányváltások és demokratizálódási hullám azt is jelentette, hogy közvetlenül Oroszország közel-külföldjén, érdekszférájában erősödött meg a nyugati tevékenység.¹⁹

A 21. század első évtizedének színes forradalmai²⁰

A posztszovjet térség *színes forradalmain* az elcsalt választásokra hivatkozott hatalomváltás lényegében vértelen kikényszerítését értjük. Ehhez szükséges, hogy a választásokat valóban elcsalják, ugyanakkor a csalás tényét a politikai közösség nagy részében tudatosítani is lehessen. Így végső soron maga a csalás ténye érdemben befolyásolhatja a közvéleményt, ezáltal mozgósító hatása is lehet. Fontos azonban, hogy a politikai elit számára is kellemetlen legyen a választási csalás napvilágra kerülése, hiszen csak ilyen módon lehetséges a választások megismétlése.²¹

Grúziában a konszolidációra törekvő, a Grúzia és Oroszország, valamint a Grúzia és a Nyugat közötti kapcsolatokban egyensúlyt kereső Sevardnadze bukását a 2003-as *rózsás forradalom* hozta el. Posztszovjet állam lévén Grúziában is jelen voltak a szovjet időkből maradt politikai erők, amelyek az orosz kapcsolatok erősítése mellett álltak ki, ezzel szemben viszont már megjelent egy új, a Nyugat mellett kiálló generáció. Közülük való Miheil Szaakasvili, aki a Nemzeti Mozgalom élén kívánt az ország elnöke lenni. Bár a 2003-as elnökválasztáson Sevardnadze már nem indulhatott, az Új Grúziáért elnevezésű kormánypárti ernyőszervezet azonban támogatta. A „szisztematikus választási csalások” – választási névjegyzék hiányossága, egy választópolgár többször szavazhatott, míg volt, aki egyszer sem – az Új Grúziáért győzelmét eredményezték. Az ennek következtében kezdődő rózsás forradalom élére Szaakasvili állt.²²

A 2004 januárjában megválasztott új elnök, Miheil Szaakasvili sem tudta azonban hozni a hozzá fűzött remények konszolidációs eredményeit. A gazdasági növekedést a társadalom szinte meg sem érezte, a mindent átható korrupció megmaradt, és bár Adzsária felett vissza tudta állítani a központi hatalom ellenőrzését, a másik két szakadár területtel azonban még bizalmatlanabbá vált a viszony a kisebbségek felé gyakorolt agresszívabb, kirekesztőbb magatartás következtében.²³

Az új vezetés nemcsak belpolitikai szinten vállalta fel a konfrontációt Oroszországgal, hanem Grúzia külpolitikai orientációjának meghatározásában is. Grúzia NATO-val való, 1994-ben kezdődött kapcsolatát kezdte el mélyíteni a Szaakasvili-kormány olyan átfogó reformok meghirdetésével, melyek a NATO-tagság (illetve hosszabb távon az EU-tagság) feltételeinek teljesítésére irányultak. Ezt követte a NATO 2008-as bukaresti csúcstalálkozója, melynek zárónyilatkozatában a Szövetség deklarálta, hogy a NATO üdvözli Ukrajna és

¹⁹ Aglaya Snetkov: Russia's Security Policy under Putin. A critical perspective. Routledge, London, 2014.

²⁰ A cikkben elemzettekén kívül a Kirgizisztánban lezajlott tulipános forradalom is ebbe a kategóriába tartozik.

²¹ Sz. Bíró Zoltán: Választási csalásokkal korlátozott demokrácia. 2000 – Irodalmi és társadalmi havi lap, 2012/4. <http://ketezer.hu/2012/04/sz-biro-zoltan-valasztasi-csolasokkal-korlatozott-demokracia/> (Letöltés időpontja: 2019. 04. 18.)

²² Benes: i. m.

²³ Sz. Bíró Zoltán: Az abház és a dél-ozsét kérdés változó dimenziói. Nemzet és Biztonság, 2008. 06. 29., 27–37. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/sz_biro_zoltan-az_abhaz_es_a_del_ozset_kerdes_valtozo_dimenzi-oi.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 03. 05.)

Grúzia euroatlanti integrációs törekvéseit, és kijelentették, hogy ezek az országok a Szövetség tagjaivá fognak válni.²⁴

Ukrajna tekintetében a 21. század első évtizedének történéseiből a *narancsos forradalom* emelendő ki olyan eseményként, amely meghatározó Ukrajna Oroszországhoz és a Nyugathoz fűződő kapcsolatait illetően. A 2004-es ukrajnai elnökválasztás alkalmával az ellenzéki közös jelölt, Viktor Juscenko élvezte a Nyugat támogatását, míg Oroszország a kelet-ukrajnai gyökerekkel rendelkező Viktor Janukovicsot favorizálta. A kétfordulós választás első fordulóját Juscenko nyerte nagyjából 1%-os fölényrel, míg a másodikat Janukovics, szintén kis, 3%-os különbséggel.²⁵

Janukovics győzelmét azonban az ellenzék már nem fogadta el, és kibontakozott a *narancsos forradalom*. A „narancsos” elnevezést a tüntetések mögött álló *Mi Ukrajnánk* politikai erő narancssárga szimbóluma adta. A választási csalásra hivatkozva – kormányzat által manipulált szavazási folyamat, a szavazási eredmények megmásítása, adminisztratív eszközök és a média használata a szavazók befolyásolására – megindult tüntetéssorozat csakhamar a korrupt, autoriter, az oligarchákra támaszkodó rendszer ellen fordult. A követelések között szerepelt a hatalmi ágak szétválasztása, a független média megteremtése és természetesen a választások megismétlése. Tágabb értelemben beszélhetünk a szovjet múlt és az orosz befolyás elutasításáról, de a NATO- és az EU-tagság támogatásáról is.²⁶

Nem konvencionális hadviselés Grúziában

Oroszországnak a 2008-as ötnapos háborút megelőző évtized Grúzia-politikájából két olyan elem emelendő ki, melyek a megbomlott grúz területi integritást fenntartották, az orosz befolyást továbbra is biztosították, és amelyek következtében az állandósult háborús helyzet a 21. század első évtizedében is folytatódott.

A békefenntartói szerep és az állampolgársági viszony jelentőségének a tárgyalásához hozzátartozik a déloszét helyzet eszkalációja. Az újonnan felállt Szaakasvili-kormány kísérletet tett Adzsária reintegrálására, mely kísérlet lényegében Moszkva is támogatta. Az adzsáriai sikeres próbálkozás azonban arra ösztönözte a grúz vezetést, hogy a többi szakadár területet is visszafoglalja, miközben Oroszország éppen kiterjeszteni próbálta katonai és adminisztratív kontrollját Abházia és Dél-Oszétia felett. Ezzel együtt az orosz személyi okmányok kiosztása is megkezdődött, ami egy esetleges orosz tevékenységre is indoklásul szolgálhatott, miszerint Oroszország csak az állampolgárainak védelmében lép fel.²⁷

Az orosz intézkedések mögött így Tbiliszi az ország szuverenitását érintő erősödő támadásokat látott. A konfliktus gyökerének a szakadár területeken állomásozó orosz *békefenntartókat* nevezte meg, akikre támaszkodva Oroszország könnyen magáénak érezhette ezeket a térségeket. Grúzia a megoldást a nemzetközi békefenntartók érkezésében látta, és egyre többször fogalmazott meg nemzetközi fórumokon is olyan kritikát, hogy az orosz

²⁴ NATO: Bucharest Summit Declaration. 03. 04. 2008. https://www.nato.int/cps/us/nato/hq/official_texts_8443.htm (Letöltés időpontja: 2018. 12. 07.)

²⁵ Ivan Katchanovskij: The Orange Evolution? The „Orange Revolution” and Political Changes in Ukraine. *Post-Soviet Affairs*, 24:4., 16. 05. 2013. DOI: 10.2747/1060-586X.24.4.351

²⁶ Uo.

²⁷ Andrei Illarionov: The Russian Leadership’s Preparation for War, 1999–2008. In: Svante E. Cornell –Frederick S. Starr: *The Guns of August 2008. Russia’s War in Georgia*. New York, Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program Joint Center, 2009.

válságkezelési gyakorlat és a szeparatista erők támogatása mögött nincs egyéb célkitűzés, mint a konfliktusok „befagyasztása” és az orosz befolyás biztosítása Grúziában. Tbiliszi lényegében azzal érvelt, hogy Oroszország nem pártatlan válságkezelő és békefenntartó fél, a helyzet megoldása nem áll érdekében, arra nem is törekszik.²⁸

Amikor arról beszélünk, hogy a Nyugatnak nem állt érdekében az eszkaláció, akkor ez Oroszországra is igaz. Moszkva a Nyugattal szembeni konfrontáció elkerülésére törekedett; direkt annexió helyett fokozatosan integrálta a szakadár entitásokat gazdasági, jogi és katonai értelemben egyaránt. A ténymegállapító misszió (*Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia*) jelentése a „*creeping annexation*” kifejezést használta erre.²⁹ A magyar szakirodalomban „*lopakodó annexióként*” jelent meg,³⁰ melynek legfontosabb eleme az orosz állampolgárság és személyi igazolvány megadása az abház és a déloszét lakosoknak. Az intézkedések előzményének tekinthető az 1990-es évek végétől kezdődött orosz vízumkönnyítési program a grúz állampolgárok számára, melynek az az eleme emelendő ki, hogy „humanitárius okok” miatt Oroszország Abházia és Dél-Oszétia lakosaitól nem kért vízumot – ezzel is kihívást jelentve a grúz területi integritás visszaállítására törekvő központi kormány számára.³¹

Az orosz állampolgárság és az orosz személyi okmányok tömeges megadása – a szakirodalomban ezek az intézkedések „*passportization policy*”-ként honosodtak meg – 2002 után kezdődött.³² Már az ezt megelőző időben is megkapták az orosz állampolgárságot a területek lakosai, ha azt kérvényezték. A 2002-ben elfogadott új orosz állampolgársági törvény azonban egyszerűsített eljárásban tette lehetővé az orosz állampolgársághoz, majd igazolványhoz jutást, több ezer új abház és déloszét kérvény beérkezését eredményezve.³³

A 2008-as háború nem katonai elemei

A 2008-as ötnapos orosz–grúz háború hivatalosan grúz katonai művelettel indult meg augusztus 7-én éjjel, majd egy konvencionális háborúvá eszkalálódott, ahol az orosz katonai erőfölény meghátrálásra készítette a grúz felet, mégis megfigyelhetőek nem konvencionális elemek. Ezek közül kiemelendők az információs hadviselés és a háború alatti kibertámadások.

Maga az információs tevékenység nemcsak a tényleges katonai cselekmények alatt, hanem a háború előtt és után is jelentős mértéket öltött. Az ötnapos háborút övező információs háborúról elmondható, hogy a legtöbb esetben az orosz fél volt az offenzív, míg a grúz a defenzív. Ugyanakkor Moszkva mindvégig azt állította, hogy kifejezetten Szaakasvili grúz elnök, tágabb értelemben Grúzia volt az agresszor állam. Oroszországnak tehát nem maradt más választása, mint hogy beavatkozzon saját állampolgárainak a védelmében, ezért jogosult mindennemű támogatásra a nemzetközi közösségtől.³⁴

²⁸ Uo.

²⁹ Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia (IIFFM): Report. Volume II, 09. 2009. https://www.mpiil.de/files/pdf4/IIFFMCG_Volume_III.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 01. 21.)

³⁰ Benes: i. m.

³¹ Gordadze: i. m.

³² Az orosz nyelvben a „passport” tulajdonképpen személyi igazolványt jelent, az útlevelet a „külföldi” jelző hozzáadása eredményezi.

³³ IIFFM Report: i. m.

³⁴ Paul A. Goble: *Defining Victory and Defeat: The Information War Between Russia and Georgia*: In: Svante E. Cornell – Frederick S. Starr: *The Guns of August 2008. Russia's War in Georgia*. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program Joint Center, New York, 2009.

Oroszország szerint tehát Grúzia tette meg az első lépéseket, ezáltal kiprovokálta a konfliktust, elkerülhetetlenné téve az orosz válaszreakciót. Az álláspont megerősítéséhez Oroszország széles körű mozgósítást végzett. Nemcsak a kormányzati kontroll alatt lévő orosz közmédia mutatott feltűnően jó tájékozottságot a konfliktus kitörését leíró tudósítást illetően, de a helyszínen jelenlévő újságírók, riporterek döntő többsége egyenesen Moszkvából érkezett. Állítólag már a grúz erők megindulása előtt 48 orosz tudósító érkezett Chinvaliba, Dél-Oszétia fővárosába. A jóval kisebb kapacitású grúz média ilyen orosz erőfölénnyel próbálta felvenni a versenyt. Az ország területén is fogható orosz adások egyrészt a grúz hátszágot befolyásolták, másrészt az amúgy is oroszpárti abház és déloszét lakosságot.³⁵

Egyértelműen ugyan nem jelenthető ki, hogy az orosz vagy a grúz fél nyerte az információs térben vívott háborút, hiszen a nemzetközi közösségben nem alakult ki konszenzus arról, hogy Grúzia vagy Oroszország felelős az ötnapos háború kirobbanásáért. Az információs hadviselés jelentősége azonban nem értékelhető le. Bár a katonai cselekményeket Grúzia kezdte, mégis Oroszország nemzetközi megítélése romlott rendkívüli módon, köszönhetően az abház és a déloszét területeken túli, grúziai benyomulásnak, az információs térben vívott erőszakos háborúnak, valamint annak, hogy Grúzia sikeresen közvetítette nemzetközi csatornákon a megtámadott fél szerepét.³⁶

Az információs hadviselésen belül kiemelendő az ötnapos háború alatt végig zajló kibertámadás, mely egyes források szerint az első ilyen volt a történelemben.³⁷ A háború első napján számos kibertámadást indítottak Grúzia ellen, a legtöbb kormányzati és médiaoldal elérhetetlenné vagy olvashatatlanná tették a támadások, ennek következtében amerikai, észt és lengyel szerverekre kellett áthelyezni a weblapokat. Hozzá kell tenni azonban, hogy nemcsak a háború ideje alatt folytak a kibertámadások, hanem már július 20-án egész nap elérhetetlen volt Szaakasvili oldala. Ezt követően augusztus 7-én is történtek támadások, ám a nagyobb volumenű kibertevékenység augusztus 8-tól indult meg. Ennek forrásai nem voltak azonosíthatóak, bár egyes jelentések egy bizonyos Russian Business Network nevű szervezetet jelöltek meg. Ez idő alatt a grúz kormányzati oldalak elérhetetlenek voltak az Amerikai Egyesült Államokból, Nagy-Britanniából és Európa más részeiből. Augusztus 9-én a Külügyminisztérium honlapját érte hackertámadás, és az eredeti tartalom helyett sértő fényképek jelentek meg, de hasonló támadást jelentett a Belügyminisztérium, a Védelmi Minisztérium, a Grúz Nemzeti Bank és számos hírportál is. A további napok eseményeiből még kiemelendő, hogy augusztus 12–13-án a Védelmi Minisztérium weblapját újra kibertámadás érte.³⁸

A GAZDASÁGI VÁLSÁG ÉS PUTYIN VISSZATÉRÉSE

A 2008-as orosz–grúz háborúval Oroszország már addig sem virágzó kapcsolatai a Nyugattal a mélypontra zuhantak. Történt ez akkor, tovább gyengítve Oroszország nemzetközi közösségben elfoglalt pozícióját, amikor a 2008-as globális pénzügyi válság hatásai elkezdtek begyűrűzni az országba. Az addig kifejezetten jó gazdasági mutatókat produkáló Orosz-

³⁵ Uo.

³⁶ Uo.

³⁷ Benes: i. m.

³⁸ IIFFM Report: i. m.

országot súlyos gazdasági recesszióba sodorta a válság. 2009-ben a GDP az előző évhez képest 7,9%-os visszaesést mutatott.³⁹

A gazdasági válság ellenére a hatalom kontinuitása biztosnak mutatkozott, Medvegyev négyévnyi elnöksége után 2012-től ismét Putyin vette át az államfői pozíciót. Ez azonban nem jelenti azt, hogy mind bel-, mind külpolitikai téren ne érződött volna a válság hatása, ami magyarázatot ad Putyinnak a harmadik és a negyedik elnökségét jellemző tevékenységére.

Az ingatag gazdasági helyzetet és a gazdaság feletti politikai befolyást jól jelzik a növekvő orosz társadalmi egyenlőtlenségek és az azok nyomán jelentkező elégedetlenség, amire Putyin már visszatérésének kezdetén egyrészt populista, másrészt represszív fordulatot próbált reagálni.⁴⁰ A fiatal, városi középosztály köréből 2011 második felétől induló tüntetésekre – melyek követeléseinek középpontjában a korrupció és a bürokrácia csökkentése állt – a válasz különböző új törvénycsomagok elfogadása volt, mint például az internet feletti ellenőrzés, a tüntetések szervezésének a szigorítása. Ez a hazai biztonságiasítási folyamat kapcsolódott össze a Nyugatot kritizáló retorikával.⁴¹

Ukrajna közeledése Nyugat felé

Nem véletlenül esett szó nagy vonalakban az orosz gazdaság helyzetről, illetve a putyini populista fordulatról; mindkettő fontos szerepet kap az ukrainai események tükrében. A 2011-től megjelenő hivatalos dokumentumokban kiemelt szerepet kapott az Eurázsiai Gazdasági Unió. Putyin egyrészt az orosz gazdasági mutatók javításának megoldását látta ebben, másrészt a birodalmi hagyományok hangsúlyozásával a posztszovjet térség feletti befolyás visszaállítását is remélte tőle. Ugyanakkor Ukrajna az Európai Unióval folytatta tárgyalásait egy szabadkereskedelmi megállapodásról, a vezetés a recesszióban lévő ukrán gazdaságra ezt a választ próbálta adni. Az Európai Unió és Ukrajna között kötendő társulási megállapodás tervezett aláírására azonban – mint ismert – nem került sor 2013 novemberében.

Érezve azt a biztonsági kockázatot, hogy Ukrajna távolodik az orosz érdekszférából, Moszkva úgy gondolta, hogy gazdasági nyomásgyakorlással sikerül a befolyási övezetben tartani a posztszovjet térség nemcsak gazdaságilag legfontosabb, de kulturális közelségben is kiemelt, a birodalmi narratívához elengedhetetlen államát.⁴²

Hibrid háború Ukrajnában

Nem véletlenül szóltunk a 2004-es *narancsos forradalomról*, hiszen Moszkva a posztszovjet térség eredményes színes forradalmainak következtében – mivel számára kedvezőtlenül alakult azok politikai kimenetele – visszavonta a gázzállítási kedvezményeket. Így történt ez Ukrajna esetében is, ahol a tranzitvezetékek ügye szolgáltatta az áremelés apropóját. A szállítás ugyanis a Szovjetunió széthullása óta bizonytalan volt, Oroszország az olcsó gázárakkal próbálta a helyzetet ellenőrzése alatt tartani, vagyis hogy az alacsony eladási

³⁹ Weiner Csaba: A válság hatása az orosz gazdaságra és államra. In: Gazdasági válság a posztszovjet térségben. Kelet-Európa Tanulmányok VIII., 44–112. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 2011. http://real.mtak.hu/35475/1/weiner_2011_u.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 04. 19.)

⁴⁰ Sz. Bíró Zoltán: Oroszország és a posztszovjet térség biztonságpolitikája, 1991–2014 (III.). Nemzet és Biztonság, 2014/5., 30–50. <http://nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=607> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 21.)

⁴¹ Snetkov: i. m.

⁴² Sz. Bíró Zoltán: Oroszország és a posztszovjet térség biztonságpolitikája, 1991–2014 (III.).

árak révén megmaradjon a befolyása a tranzitvezetékek és egyben Ukrajna felett is. Ez az orosz szándék vezetett először a 2006-os, majd a 2009-es orosz–ukrán „gázcsörtéhez”, végül Oroszország kénytelen volt piaci árképzést alkalmazni Ukrajna felé, valamint felvállalni azt a kockázatot, hogy csökken a befolyása.⁴³ Habár a következmény az orosz jelenlét visszaszorulása lett, fontos látni az események mögött Moszkvának azt az elhatározását, hogy ha az érdekszférájába tartozó szereplő távolodni kezd tőle, akkor nyomásgyakorláshoz fog folyamodni.

Az ukrajnai eseményekről olvasható elemzések nagyrészt egyetértenek abban, hogy az Ukrajnában látott orosz hadviselés kifejezetten új elemeket nem mutatott. A jelen elemzésben áttekintett konfliktusok során megjelent már a politikai és a gazdasági nyomásgyakorlás, a szeparatisták támogatása, az erőteljes propagandatevékenység és a kiberhadviselés is. Mindazonáltal két újdonság megfigyelhető, melyek arra engednek következtetni, hogy Oroszország biztonságpercepciójában változás történt, és egyértelműen politikai céljainak elérése, érdekszférájának megfelelő biztosítása érdekében folytat háborút Ukrajnában. Teszi ezt nagyhatalmi magabiztossággal (bár a Nyugattal szembeni konfliktusos kapcsolatrendszerben), erőszakosabb lépéseket alkalmazva, a háború „halálosabb formáját” megteremtve.⁴⁴

Az egyik újdonság, hogy többször előkerült már az etnikai ellentétek kérdése, ami a befagyott konfliktusok egyik alapját jelenti. A kelet-ukrajnai szeparatizmusnál is hivatkozási alapként szokott szolgálni az ott élő orosz kisebbség, míg azonban az 1990-es évek elején az abházok és a déloszétok kinyilvánították csatlakozási szándékukat a Szovjetunióhoz, majd Oroszországhoz, addig az ukrajnai oroszok esetében ez nem mondható el. Beszédeselek a donyecki adatok, miszerint az ott élők több mint 80%-a orosz anyanyelvű, ennek a csoportnak több mint fele azonban inkább ukránnak vallja magát. Kevésbé indokolható tehát etnikai elégedetlenséggel a kelet-ukrajnai konfliktus, sokkal inkább illeszkedik azon orosz politikai célkitűzésekhez, miszerint meg kell bontani Ukrajna területi integritását, hogy az ország euroatlanti integrációs törekvései ellehetetlenüljenek a területén lévő állandósult háborús helyzet miatt.⁴⁵

A másik újdonság, hogy az orosz fél által folytatott propagandaháború rámutat arra is, hogy a jelenlegi orosz narratíva a Nyugattal szembeni éles szembenállást követi, és egy hosszú távú, elnyújtott konfliktusra rendezkedik be Ukrajnában. Megjegyzendő, hogy a Putyin harmadik elnökségével jelentkező populista fordulattal Ukrajna kiemelt szerepet kap. A mai Ukrajna területén fennálló egykori Kijevi Rusz ideje alatt történt a kereszténység felvétele, mely a mai napig kiemelt jelentőségű Oroszország számára, ám ennek a szent hagyománynak az őrzésére Oroszország – saját megítélése szerint – sokkal alkalmasabb manapság, mint Ukrajna, különös tekintettel a NATO és az EU keleti expanziójára, melyet Ukrajna sem utasít vissza. Mi több, Putyin a törvényhozáshoz intézett 2014-es beszédében azt is megfogalmazta, hogy a Szovjetunió felbomlása „minden idők legnagyobb tragédiája volt”, ugyanakkor a volt szovjet tagköztársaságok nem váltak teljes mértékben szuverén entitásokká, hanem egyfajta orosz védnökség alatt maradtak.

⁴³ Uo.

⁴⁴ Fekete Csanád: A hibrid hadviselés elméleti kérdései. In: Kaló József (szerk.): Napjaink biztonsági kihívásai, veszélyei és fenyegetései. Tanulmányok a Biztonságpolitikai Szakkollégium tagjainak írásaiból. NKE, Budapest, 2016, 59–78. <https://biztonsagpolitika.hu/wp-content/uploads/2017/01/Cszuda-Norbert-Farkas-László-Fekete-Csanád-Németh-József-Lajos-Szabó-Albert-Vecsey-Mariann-Kaló-József-szerk.-Napjaink-Biztonsági-Kihívásai.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 21.)

⁴⁵ Rác: i. m.

BEFEJEZÉS

A cikk címében feltett kérdésre, miszerint új befolyásszerzési eszköznek minősül-e a hibrid hadviselés a posztszovjet térségben, a definíciós keretekben meghatározottak szerint negatív válasz adható. Oroszország az ukrajnai konfliktus előtt is számos alkalommal törekedett olyan helyzetek kialakítására, ahol a háború és a béke határai elmosódnak, ahol – konvencionális és nem konvencionális eszközök egyidejű alkalmazásával, a hagyományostól eltérő hadszínterek bevonásával – egy egész társadalomra kiterjedő, állandósult háborús helyzet jön létre. A befolyás megtartására, megszilárdítására illetve megszerzésére szolgáló fontosabb eszközök áttekintésével kitűnik, hogy a *hibrid hadviselés* inkább tekinthető a *befagyott konfliktusok* létrehozására alkalmas módszereknek. Ebben a helyzetben Moszkvától függő *de facto* entitások jönnek létre, ahol a szeparatizmussal küzdő országoknak egy permanens válsághelyzettel kell szembenézniük, ahol a nyílt konfliktus nem jellemző, de a területi integritásában megbontott és szuverenitását veszített államok jövője lényegében Oroszország kezében van.

Ha azt a gondolatmenetet követjük, miszerint a definícióban meghatározott hibrid hadviselés a befolyásolás egyfajta eljárása, módszere lesz, akkor a cikk elején megfogalmazott feltételezések igaznak mutatkoznak. Oroszország a Szovjetunió felbomlása óta számos alkalommal alkalmazott direkt (konvencionális) és indirekt (nem konvencionális) eszközöket a befolyás fenntartására a posztszovjet térségben, mely eszközök használatát alapvetően Oroszország nemzetközi közösségben elfoglalt pozíciója és a Nyugattal fenntartott viszonyrendszere, illetve az adott szovjet utódállammal fennálló kapcsolata határozta meg.

Fontos látni, hogy az idő múlásával a hadviselés során alkalmazott eszközök változtak a technológiai fejlődésnek köszönhetően, lehetővé téve akár a hagyományostól eltérő hadszínterek bevonását is a konfliktusokba.

Összességében megállapítható, hogy a hibrid hadviselés nem új keletű jelenség, ugyanakkor minden hibrid háborúnak megvan a maga jellegzetessége. Így olyan konkrét definíció nem alkotható, mely az összes konfliktust képes leírni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Benes Károly: *A 2008-as orosz–grúz háború hatása az európai biztonságra*. Dialóg Campus, Budapest, 2018. https://akfi-dl.uni-nke.hu/pdf_kiadvanyok/web_PDF_2008_orsz_gruz_haboru.pdf
- Clausewitz, Carl von: *A háborúról*. Athenaeum, Budapest, 1917. http://mek.oszk.hu/13200/13240/pdf/13240_1.pdf
- Fekete Csanád: *A hibrid hadviselés elméleti kérdései*. In: Kaló József (szerk.): *Napjaink biztonsági kihívásai, veszélyei és fenyegetései*. Tanulmányok a Biztonságpolitikai Szakkollégium tagjainak írásaiból. NKE, Budapest, 2016, 59–78. <https://biztonsagpolitika.hu/wp-content/uploads/2017/01/Csuzda-Norbert-Farkas-László-Fekete-Csanád-Németh-József-Lajos-Szabó-Albert-Vecsey-Mariann-Kaló-József-szerk.-Napjaink-Biztonsági-Kihívásai.pdf>
- Geraszimov, Valerij: *Rolj nauki v predvigvenyii*. *Vojenno-promislennij Kurjer*, 26. 02. 2013. <http://www.vpk-news.ru/articles/14632>
- Goble, Paul A.: *Defining Victory and Defeat: The Information War Between Russia and Georgia*. In: Cornell, Svante E. – Starr, Frederick S.: *The Guns of August 2008. Russia's War in Georgia*. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program Joint Center, New York, 2009.

- Gordadze, Thornike: *Georgian-Russian Relations in the 1990s*. In: Cornell, Svante E. – Starr, Frederick S.: *The Guns of August 2008. Russia's War in Georgia*. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program Joint Center, New York, 2009.
- Grigas, Agnia: *Frozen Conflicts: A Tool Kit for US Policymakers*. Atlantic Council, 27. 06. 2016. <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/frozen-conflicts-a-tool-kit-for-us-policymakers/>
- Illarionov, Andrei: *The Russian Leadership's Preparation for War, 1999–2008*. In: Cornell, Svante E. – Starr, Frederick S.: *The Guns of August 2008. Russia's War in Georgia*. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program Joint Center, New York, 2009.
- Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia (IIFFM): Report. Volume II, 09. 2009. https://www.mpil.de/files/pdf4/IIFFMCG_Volume_II.pdf
- Katchanovski, Ivan: *The Orange Evolution? The „Orange Revolution” and Political Changes in Ukraine*. 16. 05. 2013. *Post-Soviet Affairs*, 24:4. <http://dx.doi.org/10.2747/1060-586X.24.4.351>
- Kuchins, Andrew C. – Zevelev, Igor A.: *Russian Foreign Policy: Continuity in Change*. The Washington Quarterly, Winter 2012, 16. 12. 2011. https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/twq12winterkuchinszevelev.pdf, DOI: 10.1080/0163660X.2012.642787
- Lynch, Dov: *Russian Peacekeeping Strategies in the CIS. The Cases of Moldova, Georgia and Tajikistan*. Royal Institute of International Affairs, London, 2000.
- NATO: *Bucharest Summit Declaration*. 03. 04. 2008. https://www.nato.int/cps/us/natohq/official_texts_8443.htm
- Olszanski, Tadeusz A.: *Ukraine and Russia: mutual relations and the conditions that determine them*. Centre for Eastern Studies, 2001/3. https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_3_3.pdf
- RÁCZ András: *Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában*. KKI-Tanulmányok, 2014. 10. 15. https://www.academia.edu/8833545/Oroszorsz%C3%A1g_hibrid_h%C3%A1bor%C3%BAja_Ukrajn%C3%A1ban_Russias_Hybrid_War_in_Ukraine_
- Simicskó István: *A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai*. *Hadtudomány*, 2017/3–4., 3–16. http://real.mtak.hu/67458/1/Ht_201734_5_18_u.pdf, DOI: 10.17047/HADTUD.2017.27.3–4.3
- Snetkov, Aglaya: *Russia's Security Policy under Putin. A critical perspective*. Routledge, London, 2014.
- Sz. Bíró Zoltán: *Az abház és a dél-ozsét kérdés változó dimenziói*. *Nemzet és Biztonság*, 2008. 06. 29., 27–37. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/sz_biro_zoltan-az_abhaz_es_a_del_ozset_kerdes_valtozo_dimenzioi.pdf
- Sz. Bíró Zoltán: *Oroszország és a posztszovjet térség biztonságpolitikája, 1991–2014 (II.)*. *Nemzet és Biztonság*, 2014/4., 37–55. <http://www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=596>
- Sz. Bíró Zoltán: *Oroszország és a posztszovjet térség biztonságpolitikája, 1991–2014 (III.)*. *Nemzet és Biztonság*, 2014/5., 30–50. <http://nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=607>
- Sz. Bíró Zoltán: *Választási csalásokkal korlátozott demokrácia*. 2000 – Irodalmi és társadalmi havi lap, 2012/4. <http://ketezer.hu/2012/04/sz-biro-zoltan-valasztasi-csalasokkal-korlatozott-demokracia/>
- Weiner Csaba: *A válság hatása az orosz gazdaságra és államra*. In: *Gazdasági válság a posztszovjet térségben*. Kelet-Európa Tanulmányok VIII., 44–112. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 2011. http://real.mtak.hu/35475/1/weiner_2011_u.pdf